

MARINOVICS ILIJÁRÓL — UTÓLAG

HOLTI MÁRIA

Beszéltek egy ideig Marinovics Ilijáról. Miért ne beszéltek volna, hiszen mindenkiről beszélnek, akiről van mit mondani. Halálának híre azonban soha nem kelt; a világnak ebben a sarkában pedig különösen számon tartják a szóbeszédre alkalmas témákat, mert errefelé ugyanolyan hosszúak az éjszakák, mint a nappalok. Ezt a tényt az évszakoknak se a csillagászati, se a valóságos váltakozása nem befolyásolta soha; ezért csupa szerencse, ha van kiről vagy miről találgatni, ha van kit angyallá vagy ördöggé avatni. Szóban vagy valóságosan — egyre megy. Az angyali vagy ördögi státus.

Tudtuk mindnyájan, akik csak egyszer találkoztunk is vele, gyűlésen vagy az erdőben, vagy egyszerűen csak a köveken, vagy csak megpillantottuk messziről, futólag, amint a szűk kecskecsapáson kaptat, vagy láttuk lenni, a Két Matrózban, amint vörös borát itta, tudtuk mindnyájan, hogy okkal vagy anélkül, de mindenkire mély benyomást tesz. Igen, még ok nélkül is; miért helyeztük volna Marinovics Ilija alakját különösebben előtérbe bárki más, nevezetes alakkal szemben, akivel módunkban állt valamilyen, a már említett forrnák egyikének alapján kapcsolatba kerülnünk. Marinovics Iliját ismertük is meg nem is; amit tudtunk róla, arra volt jó, hogy alkalom adtán magunk is találgatásokba bocsátkozzunk személyét illetően. Idővel, ahogy emberesedtünk, az alkalmak megfogytak, később pedig annyira csak magunkkal voltunk elfoglalva, mintha a világ, az égtájakat, óceánokat, hegyeket, völgyeket, fizikát és történelmet is beleértve, mi magunk lettünk volna (persze, hogy mi voltunk a világ meg az égtájak és minden, de egészen más értelemben, mint ahogy azt akkor hittük, később meg már édeskeveset törődünk az ilyenfajta meghatározásokkal); és ami krétakörünkön kívül esett, egyáltalában nem befolyásolt bennünket. Amit így, utólag, bizonyossággal el lehet arról az időszakról mondani — Mari-

novics Iliját is beleértve —, az az, hogy mérhetetlenül jók, tiszták voltunk, és igencsak bedőltünk a romantika minden ismérvének, amit utólag nem is titkolnék, semmilyen körülmények között, mint ahogy ennek a romantikus jósnak a velejáróit se, nevezetesen azt, hogy tudtunk és meggyőződésünkön kívül rengeteg kárt tettünk azok elvesztésével, akik ugyan nem tartoztak szorosán a mi körünkhöz — már amennyire körnek lehet nevezni azt a legelői gyülekezetet —, de nem is lármáztak epésen miattunk. Szerettük a vágható kék azúrt, amely mögött, Dél felé, lenn, ott sejtettük a valóságos várost, gyötrődő, szilánkszagot, csapzott óriáspálmákkal a parton, a rengeteg üzemelő és kiszuperált templomot, kápolnát, és fenn, az egész mindenség felett a három garnizon, melyekhez csak a Zsír utca végéből lehet feljutni. A Zsír utca egyúttal a Corso is, főutca, melyet a középkor hentes- és mészárosmesterei tettek halhatatlanná, olyannyira, hogy a macskaköveken csak kocsolyatechnikával lehetett közlekedni. Itt húzták-vonták ugyanis a helyszínről a leölt állatokat természetes egyszerűséggel, és ha jól tudom, ebben az utcában a Két Matróz már akkor is állt, esetleg Három vagy Négy vagy ennél is több, és ott lefetyelte a habzó sört a köztisztaságra nem is rántó böllérek között az a bizonyos Két Matróz, akik innen szegődtek volna Christophoro Colombo fregattjába, vizavi Juraj Dalmatinaccal, azzal a Jurajjal, aki olyan sanda alapossággal tudta nézegetni kortársait, mint előtte meg utána is csak kevesen: a csaplárt, a könyvkötőket, a pénzverők hadát, hal- és korallhalászokat, a hóhérmestert, minden középkori vicc célpontját, a takácsok, bognárok, mérlegkészítők és szűrszabók gyülekezetéből azokat, akiket az asszony inni engedett, és kívánta egészségükre az italt, hiszen a jókívánság olcsó volt, nem került senkinek egyetlen tallérjába sem. Itt, a Két Matróz közelében értem meg: Dalmatinac mesternek köszönhetjük, hogy pontos adatokkal rendelkezünk a Két Matróz akkori látogatottságáról, hiszen a galériáról szigeti fehér kőben pontos másolat készült. Már abban sem vagyok biztos, hogy nem nyerte el jó néhány dénárjukat kocka- vagy golyójátékon, a sört azért neki is meg kellett fizetnie, protekció a múzsáknak sem járt. Legalább hetven ilyen törzsvendéggel lehetett dolga, a fejeket újra és újra megszámloltuk a katedrálison, és hiába volt már a gyökvonás a kisujjunkban, mindegyikünknek más és más eredmény jött ki. Marinovics Ilija hetvenketőt számolt meg, azt mondta: pont, mint az apostolok. Ezen elámultunk, a hasonlaton, mert éppen tőle nem vártunk volna kü-

lőnebb jártasságot teológiában, egyháztörténetben. Mentségére vagy csak magyarázatképpen csendben megjegyezte: Aztán hogyan gondoljátok, küzdeni valami ellen, és azt a valamit nem is ismerjük? Erre valóban nem volt mit mondani, pedig akkor elég furcsa indoklásnak tartottuk. Furcsának, mint Marinovics Iliját magát, akiről egyesek, például a Két Matróz csaposa is, azt mondták, hogy ha száz életük volna, akkor sem értenék meg az olyan embert, aki szüntelenül maga alatt vágja a fát. Ahogy ezt a Két Matróz csaposa ilyen szépen kimondta, biztatást, bátorítást várva diadalal körbehordta a tekintetét, de biztatást, bátorítást senki arcáról nem olvashatott le. Talán csak büntudatot. De hogy is olvashatott volna le biztatást, bátorítást, ha mindenki titokban azt érezte, hogy Marinovics Ilija fejszéje inkább a történelem ingatag fáját csapkodta anélkül, hogy az ágak helyzetére különösebb figyelmet fordított volna. Az viszont igaz, hogy pont azt az ágat érte a legtöbb csapás, amelyen jómaga is kuporgott, de ez nem volt szándékos, csupán a véletlen műve.

*

Míg észrevétlen Marinovics Ilija után nyomozok, elnézek a Calle Large negyed irányába, a címeres paloták felé, ahol azelőtt ugyan nem fordultam meg gyakran, de mégis jól eszembe, emlékezetembe vésődtek a magabiztos arcok, azok arcvonásai, akik a világ bármilyen fenekestül való felfordulására is kifejezéstelenek maradnak, akik méltósággal viselik el a pálfordulásokat, hiszen velük nem történhet semmi, védi őket a jólszületettek nemzetközisége, amihez írásos bizonyítvány sem szükséges. Ez az arcra van írva. A kifejezéstelenségre: a *liaison*okat a szél hordja szerteszét. A mi kapcsolataink? Ilija kapcsolatai? Aki egész címtárát megközelítő pontossággal a fejében hordta, aki telefont is csak a felszabadulás után látott közelből? A mi *liaison*jaink az erdőben lombosodtak ki, nem zsíros urambátyám alapon, hanem olyanformán, hogy kit kell majd megjutalmazni, kit kell eltakarítani, kit szemmel tartani: megtanultuk a hágók, a vaddisznócsapások neveit, amiket még a telekkönyvi hivatal is képtelen számon tartani. Hát még a kartográfia.

A kora őszben a Calle Large középkori tetői szienabarnáknak látszanak; a megannyi bolondos és váratlan vízköpő valóságos pisilőként mered a világnak, bambán, céltudatosan; a rajtuk levő parányi sötét pontocskák sütkérező galambok, halfejjel jóllakatott

macskák. Mert ebben a városban mindig nagy közmegebecsülésnek örvendtek az állatok; néhol, a paloták tövében apró, szobrászfaragta kis kőedények lapulnak, amikről a figyelmetlen, felületes szemlélő vagy turista azt hihetné, szeméttároló edények, holott kutyá- és macskaitatók, és legtöbbjük éppen a szégyenoszlopos tér közelében található, ott, ahol a korbácsolás, deresezés meg hasonló nevelőakciók zajlottak a laterna magicázással együtt. Később ez a tér lett az Appelplatz, alig valamivel félelmetesebb intézmény a Borgo negyed erődtornyházainál. Kár, hogy a krónikák csak hellyel-közzel, a szigetekről idegályázott fehér kövek pedig egyáltalán nem beszélnek.

Szívem szerint egyenesen a Két Matrózba térnék be, ahol csapolt sörön, véres hurkán és lekvárszerű törökkávén kívül már egy ideje ott zümmög a GAGGIA nevű presszógépj, és bikaerős kávé lehet kapni. Tudom, Giorgio Schiavone utódai inkább a lekvár mellett tartanak ki, míg a diákok, katonák, festők nyíltan nyakalják a presszókávé. Ők már értik: az ilyesmi nem világnézet dolga, ettől még nem omlik össze a Porta di Soccorso, és ha a nagy Juraj korában választani lehetett volna a két kávé között, nyilván Juraj is a GAGGIA mellett tör lándzsát, avagy kalapácsnyelet.

Marinovics Ilija mellett lépten-nyomon ez a Juraj. Ez az álmokbolondja Don Quijote. Aki lombard meg velencei meg firenzei senkiháziknak, márkiknak és prostituált hercegnőknek süvegelt, hogy el-elkapva csurranó-cseppenő megrendeléseiket, pénzt húzzon ki belőlük, és építhesse kedvenc városának a katedrális. Mert akkor szebb, okosabb, pompásabb nem is juthatott volna eszébe. A Két Matróz akkor már állt, csak a katedrális hiányzott. Egyszer megkérdeztem Ilija Marinovicsot:

— Öregem, szerinted, ha élne, most mit adna a városnak ez a Juraj?

Iliját a kérdések látszatra soha nem érték felkészületlenül, ezért gondolkodás nélkül odavágta:

— Egy ugyanakkora Két Matrózt, modern kivitelben. A katedrális meg kongana az ürességtől.

*

Az autóbuszutazás felért egy kisebbfajta kereszteshajárral, vagyis hogy mozgalmasság tekintetében semmivel sem maradt le attól. Ezen a vonalon a nap minden szakában csúcsforgalom volt,

és ha sikerült is a közlekedés szakembereinek az elmúlt huszonöt-harminc évben egyet-mást megoldaniuk, a csúcsgorgalmon mi sem változott. Csupa optimizmussal indultam, „ki tudja, hátha” alapon köszöntem mindenkinek. Talán ez is hozzásegít ahhoz, hogy megtaláljam Marinovics Iliját.

A Két Matróz GAGGIA gépe előtt fogalmazódott meg bennem az elhatározás, hogy Marinovics Iliját megkeressem. Tudtam, hogy egyhamar meg nem találhatom; egy pillanat erejéig sem reménykedtem abban, hogy fön­n lesz a karszton, ahová tiszta időben oda­kél­lik a tenger, ahonnan elég pontosan meg tudjuk mutatni az irányt, ahol a városnak kell lennie, a folyótorkolat és a tenger derékszögében, az odaezü­stlő folyó mellett, ahová olyan jó leeresz­kedni, integetni a lélekvesztőkben billegő halászoknak, a pisztráng­halászoknak, a rőzsével, ölfával kereskedő tutajosoknak, akik csak az esztendő két hónapján, rendszerint októberben és novemberben szállnak le a hegyekből, ereszkednek le errefelé, ha rábíz­ták a nyáját legidősebb gyerekükre. Egy szempillantás töredékéig se reménykedtem abban, hogy megtalálom Marinovics Iliját, de abban igen, hogy hírt hallok felőle, esetleg útmutatást, valami halvány, igen-igen szerényke nyomot arra, hogy megtalálom. Mert az, hogy talán már nem él, fel se merült bennem.

Utoljára tíz évvel ezelőtt láttam. Nem sírt le róla az anyagi jólétnek még az árnyéka sem, ellenkezőleg: kopottabb, soványabb volt, mint valaha. A szemében égő örök tűz még erősebben lángolt, mint ezelőtt. Ebből arra következtettem, hogy Ilijával körülbelül minden rendben van. Rohanok — mondta —, ne haragudj. De itt a címem, feltétlenül jelentkezz.

Nem jelentkeztem feltétlenül. Az újságszélre firkantott címet is elhántam. Mert ez is jellemző rá, Ilijára, a firkantás. Elképzelem Iliját mint diplomatát, aki államfői fogadáson a nevét, címét újságszélre firkantja, cigarettásdobozok hátára. Amint éppen maga alatt aprítja a fát...

*

Az autóbusz nagyot ugrik, a friss makadamból kikívánkozó kövek repülnek; kavics-géppuskasorozatok találják telibe a poggyásztér alját. A gumik hősiesen kitartanak, a kalauz is, akiben egykori osztálytársamra ismerek. Nyilván ő is rám ismer, mert nyűhetetlen jókedvével elrikkantja magát:

— Emberek!

De az emberek zsidonganak; némelyiknél valódi méhkaptár, lábuknál összemadzagolt csirkék, ezek is belesegítenek a csendbe.

— Emberek! — rikkantja. — Ha valaki itt hajlandó megírni a jegyeket, jöjjön ide, majd én diktálom. És ingyen utazhat. He? Hallották, emberek?

Eget, busztetőt rengető nevetés, pár újabb gödör, a gumik állják.

— Na jó. Ha senki, hát senki. Írok maguknak egy kollektív jegyet, maguk meg leadják, amivel tartoznak. Rendben?

Mégis rendben volt. Mindenkiről tudta, hol száll le, melyik kanyarnál, kőrakásnál; ismertünk itt minden bokrot, minden nagyobb kőudvart, a bozótban előforduló ritkább cserjéket, a vadnyulak csapását, a csenevész vadmeggyfákat, — mindezt jószerevével egy térképre is felrajzolhattuk volna, a nyomorult vadmeggyfákat, melyek termése beérni soha nem tudott, mert érés idejére mi már rég vérhasban feküdtünk otthon. Ilija is.

Apró házikó mellett suhan el a busz, a kálvária első stációja. Még emlékszem a düllelt szemű gipszkrisztusra a rács mögött; düllelt szeme döbbenetét csak még fokozta a kutya-futtában vállára vetett világoskék vagy rózsaszín, néptanításhoz feltétlen szükséges tóga, melyen — talán a nagyobb hatás érdekében — méregzöld csillagok éktelenkedtek, és apró, kézszerű nyúlványok járultak még a kompozíció egészéhez. Tudtam, ha Iliját kérdeznék, szemrebbenés nélkül ezt a címet adná a szoborzatnak: **KÖNNYEBB AZ IGÉT HIRDETNI, MINT KÖVETNI.**

Nem sokkal az első stáció után a partizánemlékmű. Golyószórós, bronzba öntött nyurga fiú, két karja kelet-nyugat irányban öleli az eget. Mögötte az emlékoszlop a nevekkkel, vagy nyolcvan név, azoké, akik itt, ezen a karszton haltak mártírhálált. Mártírhálált stációkkal, nem tizenégygyel, de ezerszer annyival, földi ügyekből kifolyólag.

Az általános zajban mintha itt-ott összesúgnának, pillantások kereszttüzeiben érzem magam. Tizenöt éve nem jártam itt. Lehet, hogy engem is számon tartanak azért, akárcsak Iliját? Minden hivatalos nyilvántartásnál is pontosabban? Ó, már senki nem néz rám, már kifelé figyelnek, a vezető szenvedéllyel szentséggel, a káromkodások dallamvezetése ismerős, tulajdonképpen egy a tájjal, mert errefelé az örömet is álruhába kell öltöztetni, különben nem hiteles. Csak így.

Három kecske állja el az utat keresztben. Olyan részegeskedőn

ácsorognak, hogy se dudálásra, se káromkodásra, se ráolvasásra nem mozdulnak. A mehetnék pedig mindenkin rajta van, az idő pénz, akár diplomataéknál, különösen, ha az akadályoztatás oka három ilyen rejtélyes-talányos tekintetű szakállas. Végül mégis az ember győz, elsimul a kecskeügy, és valahol a hátsó régiókban énekelni kezdenek: Ó, gusla moja / od drveta suha, / jadona kuća /koja nema / muha! muha!

Egyre gyakoribbak a feltételes és rendkívüli megállók; az öregebbeket tétovázás nélkül azonnal felismerem. A nevekben már nem vagyok ilyen biztos, ezért jobbnak látom az újságomba temetkezni, és ilyen formában is élvezni a sajtó áldásait. Vegyes érzések kavartak bennem: vajon megtalálom-e Iliját. Már nem is tudtam volna megmondani, hogy miért is olyan fontos nekem Ilija, hiszen voltunk mi együtt éppen eleget, hordtuk az üzeneteket az erdőbe, de még akkor is, amikor az esetlegességekkel teli kalandokat a békés barátkozás váltotta fel.

Ó, Juraj! — sóhajtottam, és megállapítottam, hogy az egyébként másfél órás út körülbelül másfél órás késéssel végződött.